

Iconen die tot jou spreken

Inleidend woord bij de opening van de tentoonstelling van iconen van Julia Stankova en het optreden van het Hoorns Byzantijns Koor in de Maranathakerk in Castricum

door Johan Maat, emeritus predikant van de Protestantse Kerk Nederland,
zondag 6 september 2015

We luisteren naar het koor dat ter inleiding 'het Onze Vader' zingt. Dat gebed en vele andere gebeden en liederen uit de Orthodoxe liturgie zijn het natuurlijke huis waarin de iconen thuishoren. De schoonheid van de klanken van de hemelse liturgie vormen het huis voor iconen met hun schoonheid van kleuren en lijnen. Schoonheid brengt ons dichterbij God ...

De aartspriester van de Servisch Orthodoxe parochie leerde mij: probeer niet alles te begrijpen met je

Een prachtige mozaïek siert nu het kerkgebouw van de Servisch Orthodoxe parochie in Rotterdam

hoofd, maar probeer met je hart aanwezig te zijn. Dat gebeurde toen het kerkgebouw van de protestantse gemeente waar ik predikant was aan de Servische parochie was verkocht. Ik maakte toen kennis met de gezongen liturgie op zondagmorgen waar ik niets van verstond en weinig van begreep. Het bepaalde mij bij het mysterie van geloven dat altijd mysterie blijft.

Sindsdien ben ik leerling in deze weg van geloven die mij blijft intrigeren en boeien.

Het was mijn eerste les: Laat de schoonheid van kleuren en klanken binnenkomen, geniet ervan en wees blij. Juist de schoonheid van dat alles wil jou openen voor het mysterie van God die in liefde ons wil aanraken ...

We horen in de zgn. Cherubijnzang die ook iedere zondagmorgen in de Orthodoxe kerk klinkt. 'Wij zijn als de engelen en zingen ons loflied ... laat even alle zorgen terzijde ...

In de viering gaat dan de diaken met de wierook rond, en bewierookt het altaar, de iconen, en alle aanwezige levende iconen, alle mensen aanwezig. Want ieder mens, wie of wat hij ook is, wat die ook gedaan heeft, wordt dan geëerd als icoon van God. De mens als beeld van God die iedere dag verder mag groeien naar de gelijkenis met God. Zoals meerdere kerkvaders uitdagend hebben gezegd: om in zeker opzicht te worden als God.

Iconen worden wel 'vensters naar de hemel' genoemd. Zij horen thuis in de wereld van de hemelse liturgie om ons in schoonheid van kleur ook te bepalen bij onze eigen levensweg, bij onze eigen groei naar wie we ten diepste zijn: beeld en gelijkenis van God.

Daarvoor zijn de iconen geen plaatjes waar wij naar kunnen kijken, maar is de richting omgekeerd. De iconen kijken ons aan, kijken de wereld in. Zij nodigen jou uit om deel te zijn van de ontmoeting tussen hemel en aarde die in de icoon verscholen ligt.

De icoon die jij ziet bepaalt jou bij de icoon die jij zelf bent.

De drie engelen op bezoek bij Abraham en Sara – verbeelding van de Triniteit – Julia Stankova

Neem bv de icoon van de aankondiging door de engel Gabriel aan de Moeder Gods. (Pas na langere tijd heb ik als protestant de betekenis begrepen van het gebruik van de naam 'Moeder Gods' in plaats van de gewone naam 'Maria'.)

Zij verneemt dat het goddelijke uit haar geboren zal worden. Zij draagt een blauw onderkleed als kleur voor het aardse. Maar de bovenmantel is rood, kleur van het hemelse.

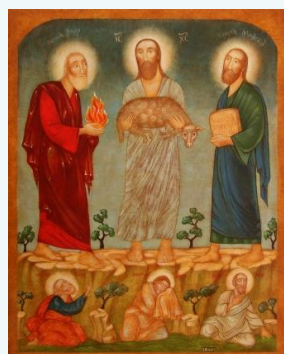
We zien we in de icoon verbeeld hoe haar aardse lichaam overkleed zal worden door het hemelse. Op haar hoofd zien we een blauwe haarband. De engel is uiteraard voorzien van vleugels.

Lange tijd was deze verbeelding heel statisch en emotieloos. Maar later zien we op de Balkan iconen met een schildering vol dynamiek. Een haastige engel met wervelend gewaad en de schrik die van Maria's gezicht is af te lezen. (Ohrid) Prachtig is dan de heel eigen uitwerking van Julia: de blauwe haarband heeft de vorm gekregen van een prachtige, wapperende sjaal. De figuren zijn verstillend weergegeven maar vol emotie.

- Een statische voorstelling op 'de koninklijke deuren' van de iconostase
- Een meer dynamische uitbeelding uit Ohrid in Macedonië, vroeg 14de eeuw
- De 'Annunciatie' van Julia Stankova

In de beelden van de iconen gaat het in de ontmoeting tussen hemel en aarde juist ook om het hier en nu. Wanneer jij naar de icoon kijkt, kijkt de icoon naar jou ... De engel Gabriel en de Moeder Gods spreken jou a.h.w. aan: God wil in jou komen wonen ... wil jou bevrijden tot wie jij ten diepste bent.

Eén van de twaalf feesticonen is die de verheerlijking van Jezus op de berg zien, de Transfiguratie. Mozes en Elia verschijnen, Jezus wordt een lichtende verschijning, en de discipelen vallen verschrikt op de grond. Een stem van de hemel klinkt en zegt: *'dit is Mijn zoon, mijn geliefde ..'* Ook deze icoon kijkt jou aan, zowel de traditionele versie als de bijzondere verbeelding van Julia.

Een icoon van de Transfiguratie uit 1516 naast de weergave van Julia Stankova

De icoon herinnert je aan jouw eigen weg, de weg naar het licht. De weg naar jouw oorspronkelijke schoonheid. Jij bent immers icoon van God, beeld en gelijkenis.

Alle bijbelse taferelen die Julia Stankova in kleur heeft geschilderd kijken ons aan en zeggen : dit ben jij. Jij bent het zelf die niet alleen geschapen bent, maar iedere dag opnieuw geschapen wordt. Alles is namelijk gericht op herschepping. De hele natuur, de hele wereld, en jij als mens zijn bedoeld en geschapen om de weg te gaan naar het paradijs waar God zal zijn alles in alle. Dit gegeven gaf ook de naam aan de tentoonstelling: schepping en herschepping.

We zien de icoon dat Adam en Eva weggestuurd worden uit het paradijs. Het herinnert jou eraan hoe jij voortdurend weggedreven wordt uit het paradijs waarin hemel en aarde in harmonie zijn. Het is uiteindelijk jouw eigen keuze om de weg terug te zoeken naar het paradijs: eenheid van alle mensen en alle leven.

We zien de icoon waarop Jacob worstelt met de engel van God. Het bepaalt jou bij je eigen gevecht met God dat je op je levensweg tegenkomt

We zien de icoon waarop Jezus Lazarus tot leven wekt. Het leert jou dat je steeds opnieuw tot leven gewekt zult worden

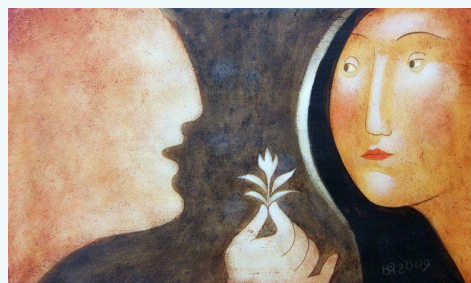
Julia Stankova schrijft ('A word about the Word') hoe zij de vibratie heeft ondergaan van de oude Byzantijnse traditie zoals die op de Balkan tot uitdrukking kwam. Aan die eigen ontwikkeling op de Balkan kwam in de 15de eeuw een einde. Julia wil echter niet de oude iconentaal van de Balkan kopiëren. Zij wil juist vanuit dezelfde vibratie komen tot nieuw licht op oude voorstellingswijzen.

Julia vindt net als de oude iconenschilders haar bron in de teksten van de bijbel.

Die Bijbelse verhalen vertellen zonder emotie of uitleg. Volgens Julia is daarom de eigen taal van de iconen ontstaan die de verhalen compleet maken door daar de vibratie van de menselijke gevoeligheid aan toe te voegen. Voor iedere generatie vraagt dat nieuwe vertolking vanuit nieuwe eigentijdse intuïtie. Volgens haar is het principieel onjuist om voorstellingswijzen dogmatisch vast te leggen.

Julia ziet haar visie bevestigd door Jezus die voor zijn nieuwe vertolking van geloof schreef dat nieuwe wijn nieuwe zakken behoeft. Oude zakken zullen scheuren met nieuwe wijn. (Markus 2.22). Oude vormen kunnen worden gekopieerd, maar nooit kan de spirit van de oude Byzantijnse schilder worden gekopieerd. De vrijheid van de geest maakt dat onmogelijk. Zo schrijft Julia.

Juist die vrijheid van de mens is één van de kristallisatiepunten in de Oosters-Orthodoxe spiritualiteit. De

mens is van nature vrij. Zo schrijft Olivier Clement prachtig: *'De kracht van God is de kracht van liefde. Liefde zoekt de vrijheid van de geliefde. ...Hij klopt op de deur en wacht. Alles is afhankelijk van de Koninklijke vrijheid van geloof. Alles is afhankelijk van onze beslissing'*. ('Roots of Christian Mysticism', 24)

Julia schrijft :

'Wanneer ik schilder voelt dat alsof ik liefdesbrieven aan het schrijven ben',

en *'Ieder beeld is het resultaat van innerlijke verlichting en soms vraagt dat jaren van mijn leven'*.

Julia heeft gebroken met de vaste traditie van louter kopiëren. Dat was niet gemakkelijk omdat Bulgarije het eerste Slavische land was dat het Christendom tot nationale godsdienst maakte in 865 na Christus. Zo is ook de iconografie een fundamenteel onderdeel geworden van het Bulgaarse land vanaf de 9de eeuw tot aan vandaag. Maar Julia is ervan overtuigd dat ook nieuwe uitdrukkingwijzen in de iconografie ons dichter kunnen brengen bij het geheim van ons bestaan en ons kunnen helpen het gelaat van God te ontdekken.

De hemelse muziek van de liturgie en de schoonheid van de iconen willen ons hart raken en brengen naar de weg van de blijheid waarover Jezus voortdurend spreekt en die doorklinkt in de woorden van Paulus.

Blijheid tegen alle depressiviteit van de wereld in en tegen alle triest makende ellende van de aardse werkelijkheid in.